

Unutulmuş Bir Seyahatnameyi Oryantalizm ve Oksidentalizm Odağında Yeniden Hatırlamak: Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu

Recalling a Forgotten Travel Book in the Context of Orientalism and Occidentalism: A Turkish Girl's Journey to America

Ahmet Duran Arslan¹

¹Arş. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Muğla, Türkiye

ORCID: A.D.A. 0000-0002-5131-2499

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ahmet Duran Arslan,
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Muğla, Türkiye

E-posta: ahmetduranarslan@gmail.com

Başvuru/Submitted: 14.02.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested: 18.04.2024

Son Revizyon/Last Revision Received: 22.04.2024

Kabul/Accepted: 07.05.2024

Atf/Citation: Arslan, A.D. (2024). Recalling a forgotten travel book in the context of orientalism and occidentalism: A Turkish Girl's Journey to America. *TUDED*, 64(2), 349-377.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2024-1437239>

ÖZET

Bu çalışmada, 1935 yılında Akşam Matbaası tarafından yayımlanan ve günümüzde "unutulmuş bir seyahatname" olarak nitelendirilebilecek *Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu* adlı eser oryantalizm ve oksidentalizm ekseninde incelemeye alınmıştır. Her ne kadar eserin kapağında Faik Sabri Duran'ın adı yazsa da seyahate çıkan ve notları alan kişi onun kızı Lütfiye Duran'dır. Yaklaşık dört ay süren bu yolculukta Amerikalı Dr. Cosette Faust Newton da Lütfiye'ye eşlik eder. Böylelikle Batılı bir kadın-hükümler özne ile bir Türk kızını ortak bir serüvende, bazen dayanışma bazen çatışma içinde izleme imkânı doğar. Öte yandan Lütfiye'nin annesinin İngiliz babasının ise daima Batılılaşma/modernleşme gayreti içinde bir birey olduğu düşünülürken seyahatnamedeki kimlik meselesi daha kesif hâle gelir. Buradan hareketle çalışmada, gerek kitabın yazarı ve oluşum süreci gerek söz konusu iki kadının "yabancı mevcudiyetler"e bakışı, onlar karşısındaki konumlanışı ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ayrıca Lütfiye'nin hem kendini "hür bir seyyah" olarak sunuşu hem saf Batılı bir özneye dair muhtelif izlenimleri de mercek altına alınmıştır. Bu incelemeleri daha derinlikli ve çok yönlü kılmak için ise oryantalizm ve oksidentalizm odaklı bir teorik zeminin oluşturulduğunu da söylemek gerekir. Bütün bu özellikleri itibarıyla *Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu* kitabını, Türk edebiyatının gezi yazısı kolunun unutulmuş bir değeri olarak nitelemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, oksidentalizm, kimlik, seyahatname, Amerika

ABSTRACT

In this study, the work titled *A Turkish Girl's Journey to America*, which was published by Akşam Printing House in 1935 and can be described as a "forgotten travel book" today, is centered in orientalism and occidentalism. Although Faik Sabri Duran's name is written on the cover of the book, it is his daughter Lütfiye Duran who went on the trip and took the notes. During this journey, which lasted approximately four months, American Dr. Cosette Faust Newton also accompanied Lütfiye. Thus, the opportunity arises to watch a Western female-sovereign subject and a Turkish girl in a common adventure, sometimes in solidarity and sometimes in conflict. However, considering that Lütfiye's mother is English and her father always strives for westernization/modernization, the issue of identity in the book becomes more intense. Based on this, both the author of the book and its creation process, as well as the perspectives of the two women on "foreign presences" and their positioning toward them are discussed in detail in this study. The self-presentation of Lütfiye as a "free traveler" and her various impressions of a pure Western subject are also scrutinized. Thus, a compact theoretical

basis on orientalism and occidentalism was created in the study to make these analyses more effective and to reach the deep structure of the text. With all these features, the book *A Turkish Girl's Journey to America* can be defined as a forgotten, fertile river of the travel writing branch of Turkish literature.

Keywords: Orientalism, occidentalism, identity, travel book, America

EXTENDED ABSTRACT

In Turkish literature, the travel writing genre remains in the background compared with other genres such as poetry, short stories and novels. Works written in this genre are not at the desired level in terms of both quantity and quality, and the reviews/criticisms written on these works share a similar fate. To compensate for this deficiency to some extent, this study centered on a travelogue.

The first point that makes the travel book titled *A Turkish Girl's Journey to America* interesting is that Lütfiye was not alone on this journey, she was accompanied by a Western sovereign female subject (Dr. Newton). However, it is also difficult to claim that Lütfiye, the child of an English mother and a father who constantly strived to be modern and Western, had a pure Eastern identity. Therefore, the book hosted different identity-centered contradictions and conflicts. In this context, Lütfiye's effort to present herself as a "free traveler" throughout the book was also noteworthy. He wanted to experience everything firsthand throughout the journey and made his evaluations based on his testimonies, without being exposed to the epistemic and gender domination of guides, captains or various companions.

In the study, to deeply analyze Lütfiye and Dr. Newton's view of "other existences", a theoretical framework that focused on orientalism and occidentalism has been drawn. Accordingly, the West was the first to understand that the first condition for establishing the "self" is to establish the "other". The West, which attributes all the negative qualities it does not want to have in itself to the East and makes it an "other/object", has therefore defined itself as a "non-Eastern", that is, a "sovereign subject", and has established an epistemic domination over the East. Based on this information, it is possible to assert that Dr. Newton demonstrated an orientalist attitude and perceived the East as an "object of desire", so to speak. Dr. Newton who carries crates of "Eastern women's clothes" from Egypt, Syria, Palestine and Istanbul to America had exhibited these clothes to the participants, again over women, through live models, at various conferences she held in his country. What she does is, in a sense, "the presentation of the other" because she is aware that the different and exotic is attractive. Conversely, regarding Lütfiye's attitude toward "foreign presence", some unexpected results are encountered. Although Lütfiye was disturbed by Dr. Newton's hegemonic approach to Eastern countries, she wrote some expressions that came close to Dr. Newton's approach, particularly in her notes on Algeria and Malta. An orientalist way of seeing is immediately felt in these lines. In these passages, which wink at "self-orientalism", Lütfiye takes on a Western identity and watches the East and, in a sense, even creates her own East. Lütfiye internalized the Western/modern identity so much because she identified herself with the new female image of the early Republican period.

As regards occidentalism, the other edge of the binary opposition, the “rival” of orientalism, no unity or commonality of discourse exists even in the definition of this concept. Occidentalism is a concept built with defensive reflexes to counter the attacks of orientalism. The Eastern self, which always feels late and behind in the face of the Western self-established before it, cannot escape the vicious circle because it cannot also take original steps to catch up its rival. Therefore, it is forced to accept “secondaryness” and “lateness” as a fate. Based on this, there is a hierarchical and asymmetrical power relationship whose roots go back to old times between orientalism and occidentalism.

One of the most striking points in Lütfiye’s approach and perception of the West is that she did not see the West as a “single and holistic center” but tried to evaluate different countries or cities independently, like a critic. At this point, the comparison between America and Europe was particularly striking. In addition, Lütfiye did not rely on the conventional, stereotyped information she had heard about the cities she visited, whether in America or Europe, and prioritized her testimonies and experiences in the evaluation process.

Thus, the work titled *A Turkish Girl’s Journey to America*, which was last published in 1935, can be described as “a forgotten travel book” in Turkish literature. The book is a prolific resource that presents qualified data for the travel writing genre in terms of its formation, author and content.

Giriş

Türk edebiyatında edebî türler denildiğinde seyahatname ya da gezi yazısının akla ilk gelen türler arasında bulunduğunu söylemek güçtür. Bu anlamda daha revaçta olan türlerin genellikle roman, öykü ve şiir olduğu görülür. Şüphesiz ki bu durumun oluşmasında bahsi geçen türlerin daha çok yazılıyor, okunuyor, inceleniyor ve hâliyle dolaşımında kalıyor oluşu ana etkidir. Seyahatnameler de türler arasındaki bu hiyerarşik yapıdan payını alır. Öyle ki bu türdeki metinler uzun yıllar boyunca anı ya da günlük türleri içinde değerlendirilmiş, onlar için ayrı bir tür tartışması yapılmasına pek gerek görülmemiştir. Bunun en büyük nedenlerinden biri, bu alandaki üretim azlığıdır. Zira söz konusu alanda nitelikten ziyade hâlâ nicelik tartışmalarının yapıldığı düşünüldüğünde bahsi geçen sebep daha anlaşılır hâle gelir. Özellikle Tanzimat’tan sonra Avrupa’yla yakın temasa geçilmesi ve Cumhuriyet’le beraber mevcut temasın artarak devam etmesiyle seyahatname sayılarında da hatırı sayılır bir artış olmuştur; ancak yine de bu türdeki mevcut külliyyatın zengin olmadığı bir gerçektir. Bâki Asiltürk’ün vurguladığı üzere, “her ne kadar renkli ve ilginç seyahat kitaplarına, gezi notlarına sahip olsak da, çok zengin bir gezi edebiyatımızın varlığından söz edemeyiz.” (2010, s. 912). Ayrıca “seyahatname” denince akıllara ilk olarak bir “edebî tür”den ziyade Evliya Çelebi’nin meşhur eserinin gelmesi de bu tespiti destekler niteliktedir. *Seyahatname*’nin çağrışımının bu kadar güçlü olmasında, bu eserin öncü ve renkli bir kimliğinin bulunmasının yanı sıra türdeki nicelik ve nitelik yetersizliğinin etkisi de azımsanmayacak derecededir. Buradan hareketle bu çalışmanın merkezine bir seyahatname alınacak ve bahsi geçen yetersizliğin bir nebze de olsa hafifletilme imkânları aranacaktır.

1. Faik Sabri Duran Seyahatnamenin Neresinde?

Çalışmaya konu olacak metin, Akşam Matbaası tarafından 1935 yılında yayımlanmış bir seyahatnamedir. *Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu* adlı bu eserin yazarı kapakta Faik Sabri Duran olarak belirtilmekle beraber, aslında gezi notlarını kaleme alan kişi Faik Sabri Bey’in kızı Lütfiye Duran’dır. Kitabın sergüzeştine geçmeden önce bu kişilerden kısaca bahsetmek gerekirse; Faik Sabri Duran (1882-1943), Türkiye’de “modern coğrafyacı” kimliğiyle ün salmış bir şahsiyettir. 1909’da Maarif Nezareti’nin Avrupa’ya öğrenci yollamak için yaptığı sınavı kazanarak Paris’e giden ve Louis-le-Grand’da bir yıl eğitim alan Duran, ertesi yıl Sorbonne Üniversitesi Coğrafya Bölümünde eğitim hayatına devam eder. Burada Lucien Gallois, Marcel Dubois ve William Morris Davis gibi önemli coğrafyacıardan dersler alır (Kocatürk, 2019, s. 1325). Yurda döndükten sonra Mekteb-i Mülkiye, Dârümuallimîn-i Âliye, Vefa ve İstanbul Sultanîleri gibi muhtelif eğitim kurumlarında görev yapan Duran, 1913’te M. Saffet’in [Geylangil]’in yerine İstanbul Darülfünunu Edebiyat Şubesi Coğrafya Muallimliği görevine atanır (Yiğit ve Tunçel, 2017, s. 11). Bu görev sonrası etkinlik sahası genişleyen Duran, Darülfünun’un yeniden düzenlenme çalışmaları kapsamında Almanya’dan davet edilen coğrafya profesörü Erich Obst’la birlikte Coğrafya Darülmesai ve Tedkikat-ı İklimiye Encümeni’nin kurulmasında önemli rol oynar (Kocatürk, 2019, s. 1326). Duran, bir yandan ülkede modern coğrafya kurumlarının açılması için emek verirken diğer yandan coğrafya eğitimini kökten

değiştirecek bazı radikal adımlar atar. Ezbere dayanan ve işlevini yerine getirmekten aciz durumdaki *isim coğrafyası* anlayışının yerine getirdiği *tasvirî coğrafya* anlayışı, bu adımların en dikkat çekenleri arasındadır. Her geçen gün değişen dünyanın ihtiyaçlarıyla paralel olarak eğitim anlayışlarının da güncellenmesi gerektiğini düşünen Duran, söz konusu yöntem değişikliğine dair şunları söyler: “Bugünün coğrafyası, yalnız ruhsuz isimler, uzun ve manasız rakamlar coğrafyası değil; fikirler, muhakemeler, mülahazalar coğrafyasıdır.” (akt. Durgun, 2018, s. 140). Bu ifadenin, mekân ve temsiliyetleri üzerine yeniden düşünmeye bir çağrı mahiyetinde olduğu söylenebilir. İbrahim Hakkı Akyol’un belirttiği üzere, “*İsim coğrafyası* yerine *tasvirî coğrafya*’yı memleketimize sokan Faik Sabri Duran, herhâlde coğrafya tedrisi sahasında bir devir açmış demektir.” (1944, s. 146).

Duran, ülkedeki coğrafya eğitiminin başat figürlerinden biri olmasının yanı sıra yazdığı seyahatnamelerle de öne çıkan bir isimdir. Öncülük ettiği tasvirî coğrafya anlayışının etkilerinin kaleme aldığı metinlere de sirayet ettiği görülür. Yaşamı boyunca çok farklı seyahatlere çıkmış olan yazar, bu seyahatleri mümkün olduğunca kitaplaştırmaya çalışır. Gittiği ülkelerin insanlarına, mekânlarına, yaşam tarzlarına, genel olarak maddi ve manevi imkânlarına dikkat kesilerek onlar hakkında muhtelif notlar alır. *İstanbul’dan Londra’ya Şileple Bir Yolculuk ve Akdeniz’de Bir Yaz Gezintisi*, yazarın bu şekilde meydana getirdiği kitaplardandır. Bununla birlikte bu yazının merkezine konumlandırılacak olan eserin, *Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu*’nun ise bambaşka bir hikâyesinin olduğunu söylemek gerekir. Her ne kadar kitabın kapağında yazar olarak Faik Sabri Duran’ın adı geçse ve hemen ilk sayfalarda kitabın ortaya çıkış sürecini bir tür çerçeve hikâye tekniğiyle (*frame story technique*) o anlatsa da metnin geri kalanının yani tüm seyahat notlarının yazarının, aslında kızı Lutfiye Hanım olduğu görülür. Kitap seyahatnamenin nasıl başladığına, yolculuğa nasıl karar verildiğine dair etkileyici bir girişle başlar. Buna göre, Faik Sabri Bey bir gün matbaadan eve döndüğü vakit İngiliz asıllı eşi Corinne Rena Hanım ve kızları Lutfiye (kendi deyimleriyle “Lulu”) gülüşerek etrafını sararlar. Bu vakitsiz tebessümlerden kendisinden bir şey isteneceğini çok geçmeden anlayan Faik Sabri Bey’in aklına ilkin sinema ya da küçük bir şehir turu seçenekleri gelir. Ancak Lutfiye’nin sabırsızlıkla söze başlamasıyla muhtemel isteğin kendi düşündüğünün ötesinde olduğunu anlar: Lutfiye, iki haftadır misafirleri olan Dr. Cosette Faust Newton’la beraber Amerika’ya gitmek istemektedir. Orada Dr. Newton’un vereceği konferanslarda ona yardımcı olacaktır. Faik Sabri Bey, ilk başta hem kızları daha önce hiç yanlarından ayrılmadığı hem de dönüşte yalnız başına gelmek zorunda kalacağı için bu isteğe olumsuz yaklaşır. Fakat daha sonra annesinin izni, Dr. Newton’un da teminatı olduğunu öğrenince ve bu yolculuğun kızının gelişimi için önemli bir fırsat olduğunu idrak edince yumuşar ve tek bir şartla ona izin vereceğini söyler. Faik Sabri Bey’in izin şartı; Lutfiye’nin yolculuğa dair her gün notlar tutması, yol boyunca göreceği yerlere ilişkin his ve izlenimlerini mektuplar aracılığıyla kaydetmesidir.

Bu not ve mektupların düzenlenmesi neticesinde ise baba-kız ortaklığıyla söz konusu yolculuk bir seyahatnameye dönüşecek ve aynı imkânlarla sahip olmayan okurlar için en azından metinsel düzlemde bir Amerika seyahati mümkün hâle gelecektir. Bununla birlikte Faik Sabri Bey’in kitabın inşa sürecine tam olarak ne ölçüde müdahil olduğunu; muhtemel ekleme, çıkarma

ya da değişikliklerde ne ölçüde payının bulunduğunu tespit etmenin güçlüğü, dolayısıyla bu meselenin aslında bir merak konusu olarak hâlen canlılığını koruduğunu da belirtmek gerekir.

2. Hür Bir Seyyah: Lütfiye Duran

Bu çerçeve hikâyedeki en dikkat çekici noktalardan biri; Faik Sabri Duran'ın, kızının eğitim ve gelişimini her şeyin önünde görmesi, bu anlamdaki sorumluluk duygusunun diğer tüm endişelerini geride bırakmasıdır. Ona göre yolculuk, “bilgi kuağı” demektir. Muhtelif korkularına rağmen kızının bu seyahate gitmesine bu yüzden razı olur: “Hem yolculuk da bir bilgi kuağı değil mi idi? Çok okuyan ve çok gezen arasından birini seçmek lazım gelse ben reyimi ikinciye verenlerdenim.” (Duran, 1935, s. 2). Yolculuğa dair bu özgün tanım, Duran'ın seyahatlere dair bakış açısını yansıtmaya bakımından önem taşır. Bununla birlikte o, yolculukta kızına eşlik edecek Batılı kadın-hükümran öznenin varlığından da hoşnut gözüktür: “Herhâlde kızımın böyle âlim bir kadının yanında bir müddet dolaşması, iyi bir staj olacaktır.” (Duran, 1935, s. 4). Ülkenin yüzünü tümüyle Batı'ya döndüğü, Batılılaşmanın en büyük ulusal endişe olarak belirttiği bu yıllarda, Amerika'da “Lady of Degrees” (“Rütbeli Hanımı”) olarak bilinen; tıp, hukuk, felsefe ve edebiyat alanlarında doktora derecesi bulunan Dr. Newton, Lütfiye için şüphesiz biçilmez bir kaftan, eşsiz bir rol model gibidir. Böylelikle ikili, 30 Ağustos 1934 tarihinde İstanbul'dan “Tevere” adlı bir vapurla yola çıkmış, ardından Trieste'de “Saturnia” transatlantiğine geçerek New York için asıl yolculuklarına başlamışlardır. “Cosulich Line” adı verilen Trieste-New York hattında seyreden bu transatlantikteki¹ 792 numaralı kamara onlar için tahsis edilmiştir.

Bu noktadan itibaren kitaptaki sözün tüm hakkını elinde tutan kişi Lütfiye Duran'dır. Lütfiye, babasına söz verdiği gibi daha ilk günden itibaren seyahate dair çeşitli notlar almaya başlar. Saturnia transatlantiği bu anlamda onu cezbeden, harekete geçiren ilk “egzotik mekân” olarak dikkat çeker. İçinde lüks daireler, sinema/dans salonları, müzik/oyun odaları, tenis/golf sahaları, yüzme havuzları, alışveriş mağazaları, etrafı geniş çamlıklarla çevrilmiş gezi yerleri olan bu iki yüz metrelik transatlantik “denizde yüzen büyük bir otel” (Duran, 1935, s. 9) olarak betimlenir. Saturnia, Lütfiye'nin yolculuk boyunca tanıtacağı muhtelif mekânlardan ilki olması nedeniyle önem taşır. Bununla birlikte onun farklılıklar karşısında hemen büyülenen, onları hayranlıkla seyreden pasif bir seyyah olmadığının altını da hemen çizmek gerekir. Gezi boyunca karşılaştığı insan, mekân, durum ya da olaylara eleştirel yaklaşabilen, beğenisi yüksek, müşkülpesent bir karakter örneği sergiler. Onun bu tavrını, transatlantikte her akşam saat dokuzda gösterilen Batılı sinema filmleri hakkındaki düşüncelerinde görmek mümkündür: “Gösterilen filmlerin çoğu İtalyan ve Amerikan filmleri idi. Birinci sınıftan eserler değil ama seyredilmeyecek kadar bayağı, eski şeyler de değil.” (Duran, 1935, s. 14). O yıllarda ülkenin içinde bulunduğu konjonktürel yapıyla bağlantılı olarak Batı hayranlığının hat safhada olduğu düşünüldüğünde, Lütfiye'nin söz konusu tavrı kayda değer bir görünüm kazanır. Yine

1 Notlardan anlaşıldığı üzere, bu sefer aynı zamanda -gemiciliğe 15 yaşında miçolukla başlayıp dünyanın etrafını yedi kez dolaşmış olan 60 yaşındaki- Kaptan Aristide Cosulich'in son uzun seferidir. New York'a varmadan bir gün önce düzenlenen kostümlü balo da aynı zamanda kaptanın emeklilik kutlaması mahiyetindedir.

ilerleyen satırlarda da onun seyahatin doğasına dair kendi zamanına göre “özgün” ve “cesur” addedilebilecek fikirlerinin olduğu görülür.

Lütfiye her şeyden önce “hür bir seyyah” olmayı arzular, seyir hâlindeyken herhangi bir epistemik tahakküm altında olmak istemez: “Bence yabancı şehirleri gezmek için rehber peşinde kafile ile dolaşmak hoş şey değil. Herkes kendi arzusuna, meyline ve merakına göre, istediği yüzden tetkiklerine yer verebilmek için böyle kayıtlar altında olmamalı.” (Duran, 1935, s. 17-18). Ona göre rehberlerin ezbere dayanan, ruhunu yitirmiş ya da yitirme noktasına gelmiş bilgileri bireysel keşfin heyecanını sekteye uğratar. Benzer şekilde asıl heyecanın, rehberlerin aşına güzergâhlarının temel taşları konumundaki tarihî yapılardan ziyade gezilen yerlerin halklarının alelade yaşamına aniden karışmakta olduğuna inanır. Bu bağlamda Dubrovnik’e dair izlenimlerini anlattığı şu satırlar kayda değerdir:

Bizim için eski kilise ve manastırlardan ziyade halkın bugünkü yaşayışı daha meraklı² bir mevzu idi. Bu cihetle diğer seyyahlar kafilesine katılmadığımızı pek iyi etmişiz. Onlar loş kubbeler altında, bilmem hangi azizin kabri önünde rehberlerin tekerlemelerini dinlerlerken biz şehrin pazar yerini bulduk, orada halk arasına karıştık. (Duran, 1935, s. 20).

Lütfiye’nin söz konusu tavrını, Portekiz’deki Azor adalarında da görmek mümkündür. Burada da onu cezbedip keşfe çağırın, yine şehrin sokaklarıdır: “Etrafı balkonlu, kapıları çini levhalardan yapılmış resimlerle süslü eski kiliselerden ziyade bizim alakamızı, şehrin sokakları çekiyordu. Siyahlı beyazlı küçük taşlarla çiçekler ve şekiller çizilmiş yaya kaldırımları çok garibimize gidiyordu.” (Duran, 1935, s. 40). Lütfiye, bu “hür seyyah” kimliğinden seyahati boyunca bir an olsun ödün vermez. Özellikle birtakım erkeklerin, cinsiyeti gerekçesiyle kendisine daha hassas davranmalarına, onun kırılğan ve korunmaya muhtaç olduğunu düşünmelerine tahammül edemez. Nitekim New York’tan İstanbul’a dönerken Mr. P.’nin kendisini Exmouth’un süvarisi Kaptan Berg’e âdeta “kırılacak bir eşya” gibi teslim etmesine çok sinirlenir: “Ben Mr. P.’nin bu fazla telaşına içerlemeye başlıyordum. Nazik bir ihracat sandığı gibi mi yollanacaktım? Bu nihayetsiz tembihler, aman dikkat ediniz, kuzum şöyle olsun böyle olsun diye sıkı ricalar beni asabileştiriyordu.” (Duran, 1935, s. 242). Bu cümlelerden hareketle, Lütfiye’nin kadın ve erkeklere yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinden, bu rollerin özellikle kadınlar üzerindeki hegemonik gölgesinden bir hayli rahatsız olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bağlamda Sezgi Durgun da eserde Lütfiye’nin “Doğulu güçlü bir kadın” olarak öne çıktığını vurgulayarak alışılmış ikili karşıtlıkların burada tersine çevrildiğini belirtir. Ona göre, oryantalist metinlerde sıkça karşılaşılan Batılı eril seyyahın Doğu’ya yaptığı yolculuk burada iki açıdan yapı sökümü uğrattır. Hem rota hem cinsiyet anlamında bir değişiklik söz konusudur. Doğulu bir kadının Batı’ya hareket etmesi, “patriarkal ve Batılı söyleme bir nazire” (2018, s. 142) olarak okunabilir. Bu iddialı cümlelerin haklılık payı olmakla birlikte onlara tam anlamıyla katılmak mümkün değildir. Bu çerçevede iki temel itiraz dile getirilebilir. Bunlardan

2 Metinde bu kelime daha çok “ilgi çekici” anlamında kullanılmıştır.

ilki, Lütfiye'nin su götürmez bir Doğulu özne olarak kabulüne yöneliktir. Bir İngiliz anne ile kendini daima daha modern/Batılı kılmak için uğraş veren bir babanın³ kızı olan Lütfiye'nin saf Doğulu bir kimliğe sahip olduğunu iddia etmek güçtür. İkincisi, bu metni -bazı kesimlerce oryantalizme bir misilleme hareketi olarak görülen- oksidentalizmin güçlü bir örneği olarak sunmak da yanıltıcı olabilir. Kitapta yer yer Batı'ya dair güçlü eleştiriler bulunmakla birlikte bunların arkasındaki itici gücün misilleme misyonu edinmiş bir bilinç olduğu pek söylenemez. Bununla birlikte belki de bu metni bu denli ilginç kılan en önemli noktalardan biri, Lütfiye'ye seyahati boyunca Batılı bir öznenin eşlik edişidir. Kısmen Doğulu ama Batılı olmaya çalışan ve bu anlamda “melez” olarak nitelenebilecek bir kadın ile Batılı hükümran bir kadın yan yana seyahat eder, ortak bir serüveni paylaşırlar. Zaman zaman dayanışır, zaman zaman da çatışırlar. İkili arasındaki bu gelgitli ilişki ise netice itibarıyla metne zenginlik, derinlik ve heyecan katar.

3. Oryantalist Benliğin Kuruluşu İçin İlk Şart: Öteki'nin İnşası

Farklı kimlikleri, dolayısıyla farklı temsilîyetleri olan Lütfiye ve Dr. Newton'un seyahatteki birliktelikleri, *Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu* kitabını çağdaşları arasında özgün bir konuma yerleştirir. Şunu belirtmekte fayda var ki seyahat boyunca tüm olup bitenler Lütfiye'nin bakış açısıyla sunulur ve Dr. Newton'un bir numaralı gözlemcisi de yine odur. Yazıda bu noktadan itibaren seyahatnamenin derin yapısına inilerek söz konusu iki kadının “öteki” mevcudiyetlere yaklaşımları derinlemesine analiz edilecektir. Dolayısıyla bu analizi mümkün kılacak gerekli teorik çerçevenin çizimi burada bir hayli önem taşımaktadır.

Doğu-Batı ikiliğinin/karşıtlığının temelinde kendini tanımlama/kurma ihtiyacı yatar. “Özne”yi, “ben”i kurmanın ilk şartı ise “öteki”yi kurmaktan geçer. Öznenin olumlu ve hükümran niteliklerle inşa edilebilmesi için tüm olumsuz özelliklerin başka bir kutupta toplanması, deyim yerindeyse bir günah keçisinin yaratılması gerekir:

Bu yapıda, öteki olarak işaretlenene öznenin özelliklerinin tam tersi özellikler atfedilir. [...] Hâkimin aynı zamanda savcı da olduğu bu hümanist duruşmada, “öteki” suçlu olarak doğar: O, öznenin sahip olduğu özelliklerden yoksundur ama aynı zamanda da radikal farkından dolayı öznenin istikrarlı dünyasına bir tehdit oluşturmaktadır. (Yeğenoğlu, 2003, s. 15).

Tarihsel anlamda “öteki”sini ilk kuran taraf ise Batı olmuştur. Jean-Paul Sartre'in vurguladığı üzere “Batı, kendini insanlığın yegâne emsali olarak deklare edişini, ötekileri köle ve barbar olarak kuruşuna borçludur.” (akt. Yeğenoğlu, 2003, s. 127). Bir başka deyişle, “Doğu, Batı olmayan her şeydir.” (Foucault, 2000, s. 23) Doğu ile Batı arasındaki bu hiyerarşik ilişkinin temelinde -Foucault'nun dikkat çektiği üzere- bilgi ile iktidar arasındaki girift ilişki bulunur. Söz konusu ilişkinin işlevselliğinin farkına varan Batı, Doğu hakkında elde ve inşa ettiği bilgileri bir tür epistemik şiddete dönüştürerek onun üzerinde tahakküm kurmaya başlar.

3 Faik Sabri Duran, Sorbonne Üniversitesinde eğitim görürken tanıştığı eşi İngiliz Corinne Hanım'a ilk başta kendisini bir Fransız olarak takdim eder (Kocaturk, 2019, s. 142). Türk olduğunu saklama gereği hissedince Duran'ın bu tavrı, onun Doğulu olarak bilinmekten imtina ettiğini gösteren mühim bir ayrıntıdır.

Edward W. Said'in vurguladığı üzere,⁴ “Şarkiyatçılık, Şark’la -Şark hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek, oraya yerleşerek, onu yöneterek- uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Şark’a egemen olmakta, Şark’ı yeniden yapılandırmakta, Şark üzerinde yetke kurmakta kullanılan bir Batı biçemi olarak incelenebilir, çözümlenebilir.” (2013, s. 13). Bu kesif tanımın gösterdiği üzere oryantalizm,⁵ sadece “Batı’nın gözüyle Doğu” ya da “Batı’nın Doğu algısı” gibi masum şekillerde tanımlanamayacak kadar siyasallaşmış, kurumsallaşmış girift bir yapıdır. Böyle düşünüldüğünde, oryantalizmin doğuşunun sömürgeciliğin zirve zamanlarına denk gelmesinin basit bir tesadüften fazlasını ifade ettiği anlaşılır. Buna göre ben ve öteki arasındaki diyalektik ilişkide kendini “akıl” ile, “modernlik”le eşleyen Batı; “rasyonel düşünme yeteneğinden yoksun” ve “ilkel” olarak kodladığı Doğu üzerinde “vesayet ve tasarruf hakkına sahip” (Çoruk, 2007, s. 194) olduğunu hisseder. Bu zihniyete göre “merkez”in “periferi” ya da bir diğer deyişle “birinci dünya”nın “üçüncü dünya” üzerinde sınırsız bir müdahale ve düzenleme yetkisi vardır. Fernando Coronil’in belirttiği üzere, “her ne kadar bu terimlerin neyi ifade ettiği her zaman açık olmasa da, sanki karşılık geldikleri ayrı bir dış gerçeklik varmış gibi kullanılırlar ya da en azından böyle bir yanılısama yaratma etkisine sahiptirler.” (1996, s. 52). Burada söz konusu olan, aslında bir bakıma kurmacanın gerçek kılınarak bir kültürel iktidar sağlayıcısı olarak işlevselleştirilmesidir.

Bu çerçevede değinilmesi gereken bir başka kavram ise “Batılı özne”dir. *Oryantalizm* kitabı sonrası Said’e gelen en büyük eleştirilerden biri, onun Batılı özneyi monolitik, homojen ve bütünsel bir yapıda tasavvur etmesi olmuştur. Bu bağlamda Meyda Yeğenoğlu, Said’in tek tip “Batılı özne” kavramsallaştırmasına karşı çıkarak söz konusu öznenin çoğul, heterojen ve parçalı bir yapı özelliği gösterdiğini savunur. Ona göre bu çeşitliliği görmemek, *Batılı-özne-oluş* sürecini meydana getiren asıl bileşenleri ve bu bileşenler arasındaki girift ilişkiyi ıskalamak anlamına gelir:

Batılı özneyi bir öz gibi düşünmemeliyiz. Onu boydan boya geçen bir dizi çatlaklar, kopukluklar ve bölünmeler vardır. Bu nedenle “Batılı özne” gibi bir terim onun çeşitliliğini belirleyen bir dizi sınıfsal, cinsel, ulusal, etnik ve diğer farklılaşmaları göz ardı etme riskini taşır. (2003, s. 10).

Dolayısıyla “Avrupalı, beyaz, erkek ve burjuva” şeklinde resmedilen Batılı özne tanımı sorunludur. Kaldı ki “Batı” kavramının kendisi dahi yıllar içinde muhtelif değişikliklere maruz kalmıştır. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı, Batı’yı temsil eden ana güçlerin değişmesi ya da bir başka ifadeyle “Batı’nın eksen kayması” durumudur. On dokuzuncu yüzyılın başından

4 Said’in 1978 yılında yayımlanan *Orientalism* kitabı, Doğu-Batı ilişkilerine getirdiği özgün ve iddialı yorumlarla bu alanda en çok konuşulan, tartışılan, alıntılanan kaynaklardan biri olur. Bu eser, ilk defa 1982 yılında Neziha Uzel tarafından Fransızca baskısından Türkçeye çevrilerek Pınar Yayınları arasında neşredilir. Eserin Türkçe baskısına anlaşılabilirlik kaygısıyla orijinal baskıda bulunmayan bir alt başlık da eklenir. “Sömürgeciliğin Keşif Kolu” adlı bu alt başlığın sahibi, aynı zamanda eser üzerine ülkedeki ilk değerlendirmelerden birini yapan Cemil Meriç’tir (Çoruk, 2007, s. 197).

5 Bu alandaki bazı kavramların farklı adlandırmaları mevcuttur. Literatür incelendiğinde Doğu için “Şark”, Batı için “Garb”, Oryantalizm için “Şarkiyatçılık”, Oksidentalizm için “Garbiyatçılık”, Oryantalist için ise “Şarkiyatçı”, “Müsteşrik” gibi terimlerin kullanıldığı görülür.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar İngiltere ve Fransa, Doğu üzerinde mutlak hâkimiyet kuran Batı'nın ana temsilcileri konumundaydılar. Ancak İkinci Dünya Savaşı'yla beraber Doğu'ya hâkimiyet ve Batı'yı temsiliet hakkı Amerika'nın eline geçmiştir: "1945'ten sonra ABD hegemonyasının dünya gücü olarak pekişmesiyle 'Batı' ağırlık merkezini Avrupa'dan Amerika'ya kaydırıldı ve ABD, Batı'nın baskın referansı hâline geldi." (Coronil, 1996, s. 54). Bu eksen kayması, aynı zamanda iktidarın kaygan ve devingen yapısına da etkili bir örnek teşkil eder.

4. Dr. Newton'un Kıyafetler Üzerinden Sergilediği Oryantalist Tavır

Yukarıdaki kuramsal değinilerden hareketle seyahatnameye bakılacak olursa, Dr. Newton'un oryantalist tavrı ve Doğu'yu bir fantezi nesnesi olarak görme eğilimi daha görünür hâle gelir. Dr. Newton'un Doğulu kadın kıyafeti takıntısı bu anlamda kayda değerdir. İstanbul'a gelinceye kadar neredeyse geçtiği her ülkeden; Mısır'dan, Filistin'den, Suriye'den sandık sandık fantezi kostümler⁶ alan Dr. Newton'un, bu takıntısını İstanbul'da da sürdürdüğü görülür: "Dr. Newton İstanbul'da da çarşıya uğramış ve bizim kulağını bükmüş olmamıza rağmen, eski Türk kadını kıyafeti diye birtakım garip elbiselere bir yığın para vermişti." (Duran, 1935, s. 38). Bu kıyafeti gemideki kostümlü baloda büyük bir heyecanla giyen Dr. Newton, kadın kostümleri içinde birinci seçilir. İkincilik ise Atina'dan aldığı evzon⁷ kıyafetiyle Lütfiye'nin olur. Bununla beraber ilerleyen satırlar, Dr. Newton'un bu Doğulu kıyafet tutkusunun basit bir kostümlü balo heyecanıyla sınırlı olmadığını, onun başka hesaplar peşinde olduğunu gösterir. Buna göre Dr. Newton, New York'a vardıklarında yine bu kostümü giyecek ve kendisini karşılayanları bu şekilde selamlayacaktır. Nitekim yolculuk sona erdiğinde dediğini yapar ve bütün ilgiyi kendi üzerinde toplamayı başarır:

Dr. Newton gazetelerde kendinden uzun uzadıya bahsettirmek için çarşıdan aldığı şarklı elbisesile New York'a çıkmağı aklına koymuştu. Kırmızı şalvarı, sırmalı cebkeni, işlemeli başörtüsü ve çedik pabucu ile bu karnaval kıyafeti tabii bütün halkı başımıza üşüşürdü. Dr. Newton'un bu kıyafetini herkes bir türlü anlıyordu. Kulağıma kadar gelen kesik cümlelerden çıkarabildiğime göre bazıları onu Holivud'a film çekmiye çağırılmış bir Mısırlı artist sanıyor, kimi: "Bosnalı bir Prensesmiş." diyor, hasılı herkes bir şey yakıştırıyordu. Hatta otomobile binerken ona yaklaşarak ellerindeki defterlere imza etmesini isteyen kadınlar bile oldu. (Duran, 1935, s. 62).

Görüldüğü üzere vitrinde olmaktan, kendinden söz ettirmekten hoşlanan Dr. Newton, insanların dikkatini çekebilmek için egzotik bir karnaval kıyafetinden yararlanır. Onları

6 Bu kostümlerin alınma sebebi ya da bir başka deyişle Dr. Newton'un planı, metnin ilerleyen sayfalarında okura açıklanır. Buna göre Dr. Newton, Amerika'da vereceği "dünya seyahati" temalı konferanslar için kıyafet odaklı somut veriler toplamak ister. Nitekim daha ilk konferansında, aldığı bütün bu kıyafetleri "The National College of Education" okulundan seçilen öğrencilere giydirek dinleyiciler için sergileme imkânı bulur. Amacı, konferans katılımcılarına kadın kıyafetleri üzerinden bir dünya turu deneyimi yaşatmaktır. Bununla beraber dünyadan ziyade genellikle Doğu'yu temsil eden ülkelerin ve özellikle kadın kıyafetlerinin seçilmesi de anlamlıdır.

7 "Fustanella" ismi verilen bir çeşit etekli giysiden ve tüylü ayakkabılardan oluşan bir tür askerî Yunan kıyafeti.

“yabancı” olanla, “farklı” olanla, “gizemli” olanla buluşturur ya da bir başka deyişle onlara “öteki’nin sunumu”nu yapar. Çünkü olağanüstü ve esrarengiz olanın cezbedici olduğunun farkındadır. Yine bu bağlamda insanların onu hemen Mısırlı, Bosnalı, yani kendilerine göre “Doğulu” olarak tahayyül etmeleri de kıyafetlerin nasıl bir kimlik göstereni olarak anlam kazanabileceğinin etkili bir örneği olarak dikkat çeker. Buradan anlaşılacağı üzere, kıyafetler bazen hayalî coğrafi kurguların yarattığı farklılık ve ötekilik söylemlerini derinleştiren birer kültürel işarete dönüşebilir. Bazen ise bahsi geçen coğrafyaları birbiri içine geçirebilir ya da onları ters yüz edebilir. Nitekim dönemin gazetelerinden *Evening Journal*, Dr. Newton ve Lütfiye’nin gemideki kostümlü baloda çekilmiş bir fotoğrafını paylaşarak şu üst başlığı atar: “Kipling hata etmiş...” (Duran, 1935, s. 63). Asıl ilginç olan ise alt başlıktır:

Büyük üstad Kipling “Şark şarktır garb da garb” der ama bazan işte bunlar böyle birbirlerine yaklaşabiliyorlar. Hem o kadar kuvvetle karışıyorlar ki hangisinin hangisi olduğunu bir görüşte bulamıyoruz. İşte isbatı: Dün Saturnia’nın güvertesinde çektiğimiz şu resimde gördüğünüz şarklı kıyafetindeki Amerikalıdır; öteki, garb kıyafetindeki ise bir Türk kızdır. (Duran, 1935, s. 63).

Bu satırlar kıyafetlerin rengine, biçimine sinen kültürel kimlikleri ve onlar aracılığıyla insan zihnine kodlanmış türlü temsilleri gözler önüne sermesi itibarıyla kayda değerdir.

Kıyafetler dışında Dr. Newton’ın oryantalist tavrının en net görülebileceği yerlerden biri de onun Amerika’nın farklı eyaletlerinde verdiği konferanslardır. Muhtelif konulu bu konferansların ortak buluşma noktası, genellikle Dr. Newton’un Doğu ülkelerine dair gözlem ve izlenimleri olur. Ancak bu konuşmalarda dinleyicilerin dikkatini çekmek için Dr. Newton’un bazen Doğu’nun hakikatlerinden ziyade ona dair kendi zihninde ürettiği fantezileri dillendirdiği görülür. Bu anlarda şaşkınlığını ve kızgınlığını dizginlemekte güçlük yaşayan Lütfiye şöyle yazar:

Dr. Newton konferanslarında fantaziye çok kaçıyor. O söylerken ben içimden kaynıyorum. Başka yerleri bilmem ama bizim memleketimiz hakkında o kadar eni boyuna uymıyacak masallar söyledi ki, öksürmemek için kendimi zor tuttum ve bu kadar fantazi yapacak olduktan sonra neye dünyanın etrafını dört döndüğünü de bir türlü anlıyamadım. (Duran, 1935, s. 152).

“Masallar” kelimesinde vücut bulan kurgusallık vurgusu ve bu vurguya eşlik eden eleştirel ton, Lütfiye’nin farkındalığı ve tahlil kabiliyeti yüksek bir karakter olduğunu bir kez daha gösterir. Lütfiye, Dr. Newton’un genel olarak Doğu’ya ve özel olarak Türkiye’ye dair “hayaller”ini hakikat gibi sunmasını, bu hayaller üzerinden dinleyici kitle üzerinde bir hâkimiyet kurmasını kabullenemez.

5. Lütfiye’nin Kıyafetlerle İmtihanı ve “Yabancı Bakış” Meselesi

Dr. Newton’un özellikle kıyafetler üzerinden okunmaya müsait vaziyetteki oryantalist tavrının yanı sıra acaba Lütfiye’nin yolculuk boyunca karşılaştığı “yabancı kıyafetler”e karşı

tutumu nasıldır, bu karşılaşmalar için neler söylenebilir? Metinde söz konusu tavrı görebilmek için öncelikle Azor Adaları ve Malta'daki sokak kıyafetlerine dair izlenimlerin kaydedildiği şu satırlara gitmek gerekir:

En tuhafı şehir kadınlarından birçoğunun henüz bırakmamış oldukları sokak kıyafetleridir. Topuklara kadar uzanan yusyuvrak bir manto, koyu mavi renkte çuhamsı bir kumaştan yapılmış, aynı kumaştan büyük bir kukulete ile nihayet buluyor; buna kukuleteden ziyade kömür çuvalı demek daha doğru olacak. Bu koca başlık içindekinin yüzünü görmeye imkân var mı? Azorlu kadın kendini göstermek istemezse başlığına verdiği ufak bir hareket ile âdeti bir kale arkasına gizlenmiş gibi olur. (Duran, 1935, s. 40-42).

Pasaj, seyahatnamelerin kaçınılmaz kelimelerinden biriyle başlar: “tuhaf”. Farklılığın, yabancılığın, ötekiliğin temel gösterenleri arasındaki bu kelime okuru cezbetmek, tavlama için işlevsel olarak kullanılır. Metindeki “tuhaflığın sunumu”na yakından bakıldığında, Lütfiye'nin -sıkça eleştirdiği- Dr. Newton'un söylem biçimine yer yer yaklaştığı ve hatta bazı noktalarda onu aştığı görülür.⁸ Azorlu kadınların geleneksel sokak kıyafetlerini ince detaylarına varana dek anlatıp netice itibarıyla “kömür çuvalı”na benzettiği satırlar bu anlamda çarpıcıdır. Hemen sonraki satırlar ise daha çarpıcıdır, çünkü birçok oryantalist metindeki klişe nakaratlara ev sahipliği yaparlar. Söz konusu metinlerdeki “peçe” fantezisi ile buradaki “kale” benzetmesi arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Buna göre Batılı seyyahlar peçeyi, “Doğulu kadına görünmeden görebilme gücü bahşeden gizemli bir kale” olarak tahayyül ederler. Peçenin sadece Doğulu kadının yüzünü değil, Doğu'nun kimliğini de gizleyen bir maske olduğunu düşünürler. Meyda Yeğenoğlu'nun vurguladığı üzere;

Doğu'nun ve kadının peçesinin arkasında gizlediği düşünülen tehdit ve dehşet bizzat oryantalist söylemin var ettiği, oluşturduğu bir kurgudur. “Gizemli” Doğu'nun içine girme ve böylece onun “hakikatini”, “asli” kimliğini ortaya çıkarma (bu genellikle

8 Bu çalışmanın sınırları dışında olmakla beraber kitapta işaret edilmesi gereken bir diğer husus, Lütfiye'nin siyahilere yönelik olumsuz bakışı ve yer yer ırkçılığa kaçan bazı söylemlerinin varlığıdır. Lütfiye'nin, daha ziyade siyahi kültürün egemen olduğu Harlem'i okura sunuşu bu anlamda dikkate değerdir: “5'inci Avenü'den şimalde doğru giderken 125'inci Sokak'tan ileride sanki başka bir şehre girmişsiniz gibi, etrafınızdaki halkın hep değişmiş ve yüzlerin kararmış olduğunu fark edersiniz. Bu güneş tutulması ancak 60 sokak kadar ileride biter. İşte burası Harlem'dir.” (Duran, 1935, s. 89). Lütfiye, siyahilerin Afrika'daki kulübelerinden ve Amerika'nın güneyindeki pamuk tarlalarından gelerek Harlem'de rahat bir yaşam sürdüklerini ve bunun da temel sorumlusunun “özgürlükler ülkesi” Amerika olduğunu düşünür. Amerika'nın söz konusu sıfatının, onun omzuna ağır ve hassas sorumluluklar yüklediğini ve onu aslında istemediği bazı kararları almaya mahkûm ettiğini savunur: “İşte cihan harbinden sonra Amerika, zenginliğinin en yüksek kavsini çizerken New York bütün dünyaya yaydığı zenci belasını buradan toplamıştı. Demokratlık iddiası ile ve dar düşünceli görünmemeye kendini zorlama neticesi olarak bir zamanlar, 1926-1927'de bu 'zenciler cenneti', beyazlar için bir cehennem bile olmuş.” (Duran, 1935, s. 90). Görüldüğü üzere siyahilere yönelik aşağılayıcı söylem git gide kesifleşerek sonunda doruk noktasına, “zenci belası”na ulaşır. Ayrıca Lütfiye, siyahilerin tüm dünyaya armağan ettikleri müzik türü olan cazı da gürültüyle eş değer görür. Buradan hareketle siyahilerin Lütfiye için “öteki” konumunda oldukları söylenebilir. Ancak bu noktada şunu da hatırlatmak gerekir ki, o yıllarda dünyanın çoğu ülkesinde olduğu gibi bizzat Amerika'daki birçok yerde de siyahilere yönelik ırkçı, aşağılayıcı bir yaklaşım egemendi. Siyahiler deyim yerindeyse “öteki”nin de ötekisi” olarak görülüyorlardı.

peçeyi açma ve haremın yasaklı mekânına girme arzusu olarak ifade eder kendini) oryantalist söylemi oluşturan temel mecazlardan biridir. (2003, s. 99-100).

Bu bağlamda oryantalist ve fallus-merkezci bu tarz bir söylem ortaklığının bir Türk kızının seyahat notlarında görülmesi ise alışılmadık ve dolayısıyla kayda değer bir durumdur. Lütfiye'nin söz konusu tavrının ilerleyen sayfalarda da devam ettiği görülür. Bu sefer Maltalı kadınların sokak kıyafetlerine dair şunları kaydeder: “Burada kadınların sokakta örtündükleri ‘faldetta’ denilen siyah örtüler de o zamandan kalma bir âdet olmalı. Bu örtü, kenarına bir tel çember geçirilmiş geniş bir mantodur. Kadınlar bu çemberin iki ucunu elleri arasında tutuyor ve bunu istedikleri gibi kısaltıp uzatmak suretile yüzlerini saklıyorlar.” (Duran, 1935, s. 256). Burada yine yüzlerin, kimliklerin siyah örtüler vasıtasıyla gizlenmesi, gizemli hâle getirilmesine dair bir gözlem paylaşılır. Örtünün bir kale gibi kuşanılması meselesi bu satırlara da hâkim vaziyettedir.

Bu örtünme ve saklanma meselesine⁹ değinilen bir diğer yer ise Cezayir'dir. Lütfiye, buranın sokakları ve evlerine dair izlenimlerini “oryantalist” bir görme biçimiyle sunmayı tercih eder: “Beyaz badanalı duvarların uzanıp gittiği bu dar sokaklarda birden burnunuzun dibinde kafesli cumbalar peyda olacak, üzerine bakır çiviler çakılı ağır kapıların ortasındaki küçük delikler arkasında, tokmağı vuranın kim olduğunu görmek isteyen bir çift sürmeli siyah göz görecek.” (Duran, 1935, s. 32). Buradaki üslup, tarih boyunca kaleme alınmış birçok Batılı seyyahın Doğu tasvirlerine büyük oranda benzerlik gösterir. Kafesler, çivili ağır kapılar ardına, bir başka deyişle mahrem alana gizlenmiş Doğulu kadınların küçük delikler aracılığıyla “görünmeden görebilme”leri ve böylelikle gizemlerini “yabancı bakışların fethi”nden koruyabilmeleri meselesi birçok Batılı seyahatnamenin merkezî figürü konumundadır. Bu bağlamda Lütfiye'nin Cezayirli sürmeli kadınlar hakkında yazdıklarının da söz konusu meseleleri kuvvetli bir şekilde çağrıştırdığı ve bu yönüyle akıllara “self-oryantalizm” (*self-orientalization*) kavramını getirdiği söylenebilir. Pultar'a göre, bu kavramın “önemli bir yönü, Batı modernitesinin içselleştirilmesidir.” (2005, s. 300). Lütfiye'nin söylem tarzı da bu çerçevede incelenecek olursa, onun Batılı bir kimliği benimseyerek Doğu'yu seyrettiği, hatta belki bir anlamda kendi Doğu'sunu yarattığı söylenebilir. Ayrıca Lütfiye'nin Cezayir'e dair aldığı notlarda geçen “hülya” ve “hayal” kelimelerinin sıklığı da dikkat çekici bir başka noktadır. Özellikle “Acaba Cezayir'i hülyalarımnda canlandırdığım gibi meraklı ve sevimli bir yer bulacak mıyım?” (Duran, 1935, s. 29) cümlesi, yabancı coğrafyalar ile tahayyül arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sermesi itibarıyla kayda değerdir.

Bu bağlamda tartışmaya dâhil edilebilecek bir diğer nokta ise Lütfiye'nin, içine doğduğu coğrafya itibarıyla aslında aşına olduğu bazı geleneksel kıyafetlere “yabancı tepkiler” vermesidir. Örneğin Osmanlı ve Türk toplumunun kültürel geçmişinde önemli bir yer tutan çarşaf ve

9 Yazar, “Dalmaçya'nın incisi” olarak nitelediği Dubrovnik'te de örtünme ve taassubun üst seviyede olduğunu kaydeder. Ancak burada asıl dikkatini çeken, din farkı gözetmeksizin neredeyse herkesin mutaassıp tavırlar sergilemesi olur: “Yalnız görülüyor ki, Müslüman olsun Hristiyan olsun ahalinin çoğunda taassup kök salmış. Müslümanlar yüzlerini sımsıkı örter, elimizdeki fotoğraf makinelerinden telaşla kaçınırlarken, Hristiyanlar kiliselerin önünden geçerken hiç durmadan istavroz çıkıyorlar.” (Duran, 1935, s. 20). Anlaşılabileceği üzere bu örtünme, kapanma, gizlenme ve bağnazlık meselesi, Lütfiye'nin ısrarla üzerinde durduğu konular arasındadır.

ferace “siyah örtü”yle eşlenebilecek güçlü çağrışımlara sahip olmasına karşın Lütfiye, Maltalı kadınların “faldetta”larını sanki Batılı bir bakışın yabancılığıyla görüyor gibidir. Benzer bakışı, daha önce bahsedilen Azorlu kadınların yüzlerini gizleyen geleneksel örtülerin/başlıkların değerlendirildiği şu satırlarda da görmek mümkündür: “Bunun yanında bizim kadınlarımızın eski çarşaf hatta ferace kıyafetleri çok ilerlemiş bir şekil sayılabilir.” (Duran, 1935, s. 42). Giysiler arası bu mukayesede bir üstünlük devşirme çabası hemen hissedilir. İlkellik yabancıya atfedilmekle kalmaz, ilkel olanla kıyaslanarak “güçlü” bulunanın da geçmişte kaldığı, yani daha da geliştirilerek aşıldığı, şimdiki modernlik seviyesinin çok daha ileride olduğu ima edilir. Lütfiye’nin “yabancı bakış”ının son olarak görülebileceği yer ise Azorlu erkeklerin başlarına taktıkları külahımsı giyecek hakkındaki notlarıdır: “Ya erkekler dersiniz, onlar da başlarına yandan püsküllü tuhaf bir külah giyorlar.” (Duran, 1935, s. 42). Yine bu bağlamda “yandan püsküllü bir külah” betimlemesinin ilk çağrıştırdığı kelimelerden biri “fes” olmasına rağmen, Lütfiye’nin bu giysiyi tuhaf bulması ve ona epey mesafeli durması anlamlıdır. Acaba onun bu tavrının nedenlerini erken Cumhuriyet döneminin yeni kadın algısında mı aramak gerekir? Lütfiye yeni Cumhuriyet’in ideal kadın imajını sahiplenmiş, bunu sürdürüyor olabilir mi? Nilüfer Göle’nin belirttiği üzere, “yeni yeni doğan Kemalist paradigmadaki kadınlar, Batılılaşmanın öncüleri, laikliğin taşıyıcıları ve medeniyet tercihindeki dramatik değişimin şahitliğini yapan aktörler olurlar.” (2016, s. 30). Bu bağlamda Yeğenoğlu’nun görüşleri de Göle’yi destekler niteliktedir: “Bu ‘yeni’ kadının eğitilmiş olması, Batılılaşması, çarşafını çıkarması, fakat aynı zamanda da kadınsı özelliklerini koruması bekleniyordu. ‘Yeni kadın’ aşırı derecede Batılılaşmamalıydı; modern hayatın gerekleri yerine getirilirken ‘ulusun ruhu’ ihmal edilmemeliydi.” (2003, s. 173). Görüldüğü üzere kadınlar, inşa edilmek istenen yeni ulusal kimliğin yapı taşlarından biri olarak düşünülür. Bu inşa sürecindeki sosyal, kültürel, siyasal vb. alanlardaki türlü reformist adımlar genellikle onlar üzerinden sergilenir; âdeta ulusun ruhuna ayna olma görevi öncelikle onlara verilir. Lütfiye’nin bahsi geçen “yabancı bakış”ının kaynağını da bu görevde aramak anlamlı olabilir. Seyahat notlarının 1934 yılına ait olduğu düşünüldüğünde, Lütfiye’nin erken Cumhuriyet’in yeni kadın imajıyla bir özdeşleşme yaşamış olabileceği ihtimali kuvvet kazanır.

6. Oksidental Benliğin Çelişkili ve Kararsız Görünümü

Oryantalizm kavramı telaffuz edildiğinde akla gelen bir diğer kavram ise genellikle oksidentalizm olur. Birçok çalışmada bu kavramların ikili karşıtlık unsuru olarak, birbirlerinin negatif tamamlayıcıları şeklinde nitelendikleri görülür. Söz konusu ikilinin temsiliyet alanları sorgulandığında, özellikle Edward W. Said’le beraber oryantalizmin ne olduğu, neleri temsil ettiği, arkasında ne tür itici ve kurucu güçler barındırdığı konusunda genel bir mutabakata varılmış gibidir. Elbette Said’in oryantalizm tanım ve sunumunu tam olarak benimsemeyen, onu muhtelif noktalarda “eksik” ve “sorunlu” gören kimi eleştirel sesler de mevcuttur. Ancak bu muhalefet daha ziyade oryantalizmin derin yapısına yöneliktir. Yüzeysel yapıda, yani oryantalizmin temelleri konusunda çoğunlukla Said’le anlaşılabilir, hemfikir olunmuş gibidir. Terazinin öbür kefesindeki oksidentalizm kavramına bakıldığında ise bu tür bir ortaklıktan bahsetmek pek mümkün değildir. Zira kavramın tanımında dahi herhangi bir uzlaşmadan söz edilemez.

Abdullah Metin, bu bağlamda kaleme aldığı bir yazıda oksidentalizmin belli başlı üç tanımının olduğunu vurgulayarak bunları tartışır. Tanımlardan ilki, Hasan Hanefi'nin önderlik ettiği bir "öz savunma" ya da "nefsi müdafaa" düşüncesine dayanır. Buna göre Doğu, Batı'nın epistemik tahakkümünden kurtarılacak yeniden özgür kılınmalıdır. Doğu ile Batı arasındaki bu hiyerarşik ilişkiye son vermek ve Doğu'yu yeniden "bağımsız bir özne" kılabilmek için ise Batı'nın artık bir "inceleme nesnesi" olarak değerlendirilmesi gerekir. Ian Buruma ve Avishai Margalit'in yön verdiği ikinci tanım ise "Batı düşmanlığı" fikri üzerinde yoğunlaşır. Onlara göre Doğu'yu Batı'ya karşı harekete geçiren ana etken, intikam güdüsüdür. Daha ılımlı ve konformist olarak nitelendirilebilecek üçüncü tanımın ise "merkez-periferi" karşıtlığına odaklandığı görülür. Aslında bu tanımın temel belirleyenin şu sorunun cevabında saklı olduğunu söylemek mümkündür: Batı'ya şu an sahip olduğu merkezi konumu sağlayan nitelikler nasıl benimsenip geliştirilebilir ve böylelikle Doğu gelecekte periferiden merkeze nasıl terfi edebilir? (2020, s. 184). Metin, söz konusu tanımları genel hatlarıyla inceledikten sonra onlara çatı oluşturabilecek kuşatıcı ve bir anlamda daha risksiz bir hükme varır: "Garbiyatçılık, Doğu'nun kimliğini ve varlığını koruma mücadelesiyle ilgilenen bir disiplin hâline gelir." (2020, s. 186). Yine bu bağlamda diğer araştırmacıların görüşlerine başvurulacak olursa; Fernando Coronil'e göre oksidentalizm, oryantizmin basit bir tersine çevrilme işlemiyle açıklanabilecek bir kavram değildir; arka planında girift bir ilişkiler ağı içerir (1996, s. 56). Meltem Ahıska'nın oksidentalizm tanımı ise "içselleştirilmiş bir oryantizim" düşüncesinden ya da "Batı'ya karşı savunmacı bir tepki"den farklılık arz eder. Ona göre bu kavram, "iktidardakilerin kendi pragmatik çıkarları doğrultusunda hegemonyalarını müzakere etmek ve sağlamlaştırmak için 'Batı' projeksiyonunu tüketip yeniden ürettikleri bir toplumsal tahayyül alanını ifade eder." (2003, s. 365-366). Buna göre oksidentalizm, oryantizme bir misilleme hareketi olarak doğmamıştır. Batı'yı bir inceleme nesnesi olarak görüp onun üzerinde hâkimiyet kurma gibi emperyalist bir endişeden ziyade daha yerel, ulusal bir endişe söz konusudur. Burada Batı, amaçtan ziyade daha araçsal bir konumdadır.

Oksidentalizm kavramının daha tanım düzeyinde bu denli farklılıklar içermesinin nedenlerini tarihsel bağlamda, özellikle ulusal kimlik inşa süreçlerinde aramak gerekir. Buna göre siyasi, askeri, ekonomik, kültürel vb. alanlarda kaybedilen iktidarın yeniden kazanılabilmesi için gerek Osmanlı'nın son dönemlerinde gerek yeni kurulan Cumhuriyet'in ilk yıllarında yüzler Batı'ya çevrilmişti. Batılılaşmanın bu kötü gidişe çare olacağı umulmaktaydı. Edhem Eldem'in işaret ettiği üzere;

Osmanlı seçkinleri Batılılaşmanın, Batı'nın maddi başarısını yakalamanın tek ve en etkili yolu olduğuna karar verdiği andan itibaren -19. yüzyılın ilk on yıllarına kadar uzanan ve 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra ivme kazanan bir olgu- oryantizmin en temel ilkelerinden birini zımnen kabul etmişlerdi: Doğu'nun Batı'dan özünde farklı olduğu, özünde durağan olduğu ve dışsal bir uyaran olmadan değişme kapasitesinden yoksun olduğu. (2010, s. 27).

Bu açıdan Batılılaşma reformunu, Avrupa'nın üstünlüğünün resmen kabulü olarak okumak mümkündür. Eldem'e göre, Batı karşısında geç ve geride kalmışlık hissi aşağılık kompleksini de

beraberinde getirir. Bu durum da “Batı’yla ilişkilerin neden her zaman aşk ile nefret, hayranlık ile lanet arasında gidip geldiğini açıklar.” (2010, s. 27). Bununla beraber her ne kadar devlet erkânının önemli bir kısmı rotayı Batı’ya çevirmiş olsa da ülkede Batılılaşmayı desteklemeyen bazı muhalif sesler, geleneksel yapının muhafaza edilmesini savunan bazı direnç noktaları da mevcuttur. Hâl böyle olunca Doğu-Batı çatışması ve neticesinde bir “kültür ikiliği” meselesi kaçınılmaz olur. Buna göre Batı ya takip edilmesi gereken “örnek bir model” ya da yerli, ulusal değerlere yönelik “ciddi bir tehdit” olarak algılanır. Dolayısıyla Batılılaşma, ülkede bir tür “kaygılı arzu” (Arslan, 2022, s. 2) şeklinde yaşanır.

Oksidentalizmin farklılaşan tanımlarının muhtemel sebeplerine ulaşmak için açılan tarihsel koridorun yanı sıra bu bağlamda gündeme getirilmesi gereken konulardan biri de oryantalizm ile oksidentalizm arasındaki hiyerarşik ve asimetric güç ilişkisidir. Tacettin Gökhan Özçelik’in vurguladığı üzere, “oryantalizm ve oksidentalizm arasında gerek tarihsellikleri gerek sosyolojileri itibarıyla simetrik bir analize imkân veren tarihsellik ilişkisi bulun[maz].” (2015, s. 116). Her ne kadar bazı araştırmalarda ve epistemik çevrelerde oryantalizm için “Batı’nın Doğu algısı/tahayyülü”, oksidentalizm için ise “Doğu’nun Batı algısı/tahayyülü” gibi bazı basit genellemelere gidilse de aslında ikili arasında bundan çok daha karmaşık ve eşitsiz bir ilişki söz konusudur. Bu bağlamda Edward W. Said de söz konusu ilişkiye değinerek oksidentalist girişimlerin sınırlılığına dikkati çeker:

Şarkiyatçılık gibi Şark’ta eş değer karşılığı olmayan bir “alan”ın mevcudiyeti bile, Şark ile Garp’ın görelî güçlerini sezdirir. Şark’tan söz eden sayfaların haddi hesabı yoktur, bunlar Şark’la etkileşimin korkutucu ölçüde yüksek bir düzeye, niceliğe ulaştığının işaretidir kuşkusuz; ama Batı’nın gücünün can alıcı göstergesi, (on sekizinci yüzyılın sonlarından bu yana) Doğu’ya giden Batılılar ile Batı’ya giden Doğuları karşılaştırmanın olanaksız olmasıdır. [...] Ayrıca, 1800 ile 1950 arasında Yakın Şark’ı ele alan altmış bin civarında kitap yazıldığı tahmin edilmektedir; Batı hakkında Şark’ta yazılmış kitapların sayısı bu sayıyla kesinlikle karşılaştırılmaz. (2013, s. 216).

Said, Doğu-Batı arasındaki rollerin dağılımını çarpıcı şekilde özetler: “Batı başoyuncudur, Şark ise edilgen tepki vericidir.” (2013, s. 119). Dolayısıyla bu iki kavram söz konusu olduğunda aralarındaki ilişkiyi eşitsiz kılan “güç” faktörü daima akıllarda tutulmalıdır. Tarihsel süreçte bakıldığında, Doğu’nun genellikle Batı’dan gelen “hücumları” karşılamaya yönelik savunmacı refleksler geliştirdiği görülür. Savunma yapmaktan hücumu düşünemez hâldedir. Kendisinden çok daha önce inşa edilen Batılı benlik karşısında geç ve geride kalmış hisseder. Bu hissi telafi etmek için attığı adımlar da genellikle taklide dayandığından içinde bulunduğu kısır döngüden bir türlü kurtulamaz ve “sonradanlık”a, “ikincilik”e mahkûm olur. Oksidentalizm tanımlarının hep oryantalizm kavramının etki alanı içinde oluşması, ona göre şekillenmesi de bu yüzdendir. Bu noktada şunu da hatırlatmakta fayda var ki, oksidentalizmi oryantalizme bir misilleme hareketi olarak okumak, yani tarafları yapışöküme uğratarak bu sefer Batı’yı “öteki” olarak kurgulamak, aslında klişeleri tersinden yeniden kurmak ve “aynı zamanda

kutuplaşmaları ve kültürel algıları da tasdik etme[k]” anlamına gelir (Koçyiğit, 2017, s. 143). Ayrıca “karşıtlıkların yerini değiştirip, bastırılmış terimi merkeze yerleştirmek de oryantalizmin söylemsel ekonomisini yerinden oynatıcı bir siyaset oluşturamaz; çünkü böyle bir tersine çeviriş, karşıtlıkların kurulduğu yapı, güç ve şiddeti korumaya devam edecektir.” (Yeğenoğlu, 2003, s. 116). Önemli olan kutupları değiştirmek değil, dengesizlik yaratan hiyerarşik ve hegemonik sistemi yıkmaktır.

7. Ezber Bozan, Titiz Bir Eleştirmen Tavrı

Peki, Lütfiye'nin Batı'ya bakışı, onu algılayışı, onun karşısında konumlanması nasıldır? “Batı” imgesinin onun zihnindeki muhtelif çağrışımları ve özellikleri hakkında neler söylenebilir? Bu hususta en dikkat çekici noktalardan biri, Lütfiye'nin Batı'yı “tek ve bütüncül bir merkez” olarak düşünmemesi, farklı ülke ve şehirleri öne çıkan nitelikleriyle müstakil olarak değerlendirmesidir. Amerika'ya, New York'a varmadan hemen önce notları arasına kaydettiği şu cümleler bu bağlamda dikkate değerdir: “Amerika hayatı Avrupa'dakilere benzemez derler. Bakalım bu söz ne dereceye kadar doğru.” (Duran, 1935, s. 56). Buna göre Lütfiye, Batılı iki dünyaya ilişkin sıkça dillendirilen bir sözün hakikatini sınama imkânı bulacaktır. Nitekim bu doğrultuda aldığı notlarda, daha önce ailesiyle beraber gezip gördüğü Avrupa şehirleri ile Amerika'daki şehirleri zaman zaman karşılaştırdığı görülür. Bu notlarda iki kıtayı bazı noktalarda birbirine benzetmekle beraber, teknolojik anlamdaki en yeni gelişmelerin Avrupa'dan ziyade Amerika'da olduğunu belirtir. Amerika'da özellikle otomatik makinelerin gündelik hayattaki yaygınlığı karşısında şaşkınlığını gizleyemez. Nitekim trenlerdeki son model otomatik kâğıt havlu makinelerinden ya da istasyon, otel, lokanta başta olmak üzere neredeyse şehrin her tarafında bulunan otomatik telefon merkezlerinden bir hayli etkilenir. Ancak Amerika'nın Avrupa'dan üstün olduğunu düşündüğünü ispatlayan asıl nokta, ilk defa Amerika'da karşılaştığı hazır ev modası hakkında yazdıklarında gizlidir. Bu ısmarlama evlerden çok etkilenen Lütfiye, seyahat notlarına şöyle yazar: “Bakalım bu hazır ev modası Amerika'dan Avrupa'ya da geçecek ve bize kadar da gelecek mi?” (Duran, 1935, s. 220). Gelişmişlik sıralaması çok nettir: Amerika, Avrupa ve Türkiye. Ayrıca cümledeki “bize kadar” ifadesi de söz konusu ikili ile Türkiye arasındaki gelişmişlik mesafesini gözler önüne sermesi itibarıyla çarpıcıdır. İlerleyen sayfalarda Amerika'nın gelişmişliğinin sadece teknolojik alanlarda kalmadığı, kültürel hareketlere de sirayet ettiği belirtilir:

New York tiyatroları pahalı ama bir iki iyi yönleri var. El programlarını bedava veriyorlar, bahşiş usulü de yok. Bir de bazı Avrupa tiyatrolarında olduğu gibi yerler dolduktan sonra müşteriye koltuk sıralarının kenarlarında açılır kapanır peykemsi straponerler vermiyorlar. Artık bu olmayınca burada kalabalık bastırıldı diye, şuradan buradan tedarik edilen sandalyelerle halkı birbiri üzerine yığmak çaresine başvurulmadığını da kolayca anlayabiliriz. (Duran, 1935, s. 232).

Sanatsal etkinliklerdeki “müesses nizam”ın vurgulandığı bu satırlarda yine Amerika'nın öncülüğüne işaret edilir. Hoş karşılanmayacak sürprizlere izin vermeyen, sabit ve standart bir düzenin hayata geçirilmiş olması takdirle karşılanır.

Lütfiye'nin Batı'ya dair seyahat notlarında dikkat çeken bir diğer nokta ise Batı'daki şehirlere ilişkin kendisine daha önce verilen bilgilere eleştirel bakabilmesidir. Kulaktan dolma, genel-geçer bilgilerden ziyade kendi deneyimine ve tanıklığına öncelik verir. Hatta ona telkin edilmiş düşüncelerin “yanlış” çıkmasından ve böylelikle onları “düzeltme” seçeneğinin oluşmasından âdeta haz alır. Yazarın bu ezber bozan tavrı, en açık şekilde Şikago'ya (Chicago) dair aldığı notlarda görülür. Lütfiye, “haydutlar ve hırsızlar şehri” olarak lanse edilen Şikago'nun -söylenenlerin aksine- güvenli bir yer olduğunu ısrarla vurgular. Burada insanların, para çantalarına varıncaya kadar her şeylerini çayırların üzerine bırakarak denize girmelerine karşın en ufak bir hırsızlık vakası yaşamamalarına, şehrin bu denli güvenli oluşuna bir hayli şaşırır: “Şikago için haydutlar ve hırsızlar şehri derler. Ama ya bunlardan bir eser kalmamış yahut polis onların böyle yerlere sokulmalarına engel oluyor.” (Duran, 1935, s. 114). Buradan hareketle Lütfiye'nin, Batılı bir şehre dair yaygın bir görüşe ya da kalıplaşmış bir efsaneye eleştirel bir gözle baktığı ve yeri geldiğinde ona bir karşı-söylem oluşturduğu söylenebilir. Bu anlamda şehirle ilgili “galat-ı meşhur” bilgileri düzeltmeye kararlı olan Lütfiye, notlarına şöyle devam eder:

Öğleden sonra “Art Institute” denilen güzel sanatlar akademi ve müzesini gezdim. Çok zengin buldum. Demek ki Şikago, yalnız büyük bir ticaret ve sanayi şehri değil. Aynı zamanda üniversiteleri, musikisi ve güzel sanatlarla mühim bir irfan merkezi de... Şu hâlde Şikago'ya “Porkopolis” ismini takanlar ve burayı düşününce hatıra binlerce domuzu birkaç dakika içinde sucuk hâline getiren kirlî bir salhane getirenler aldaniyorlar. (Duran, 1935, s. 116).

Şikago'nun “domuz şehri” olarak bilinmesine Lütfiye'nin gönlü razı olmaz. Ona göre maddi ve teknik gelişmelerin yanı sıra kültürel anlamda da özgün adımlar atan bu şehir, aşağılayıcı ve kısıtlayıcı betimlemelerden daha fazlasını hak eder. Ne var ki ilerleyen sayfalarda Lütfiye'nin söz konusu ezber bozan tavrında bir çatlak meydana geldiği görülür. Buna göre bir gece Şikago'da polisler ile sokak çetesi arasındaki bir çatışmaya tanıklık eden Lütfiye, bu olayı anlatırken şöyle bir cümle kullanır: “Bu gece garip ve tam Şikago'ya yakışacak bir olaya şahit oldum.” (Duran, 1935, s. 133). Bu cümle, Şikago'ya yakıştırılan ve kendisinin de çoğunlukla yıkmaya çalıştığı “haydutlar şehri” tanımlamasına bir an teslim olduğunu gösterir.

Bu istisnai örneğin dışında Lütfiye'nin şehirler ve ülkeler hakkındaki genel tavrı, kalıplaşmış yargılardan ve genellemelerden mümkün olduğunca uzak durmak, onların bir parçası olmamak üzerinedir. Lütfiye, söz konusu temelsiz hükümlere farkında olmadan yenilerini eklemekten bir hayli korkar. Bu korkusunu, Colorado'nun merkezi Denver'a dair kaydettiği şu satırlarda görmek mümkündür: “Amerika'yı yalnız makineler ve seksen katlı *gratte-ciel*'ler memleketi sanmak büyük bir yanlışlık olacağını buraya, Denver'a geldikten sonra anladım. Şikago'dan daha batıya geçmeseydim bu yanlış hisse bağlı kalabilirdim. [...] Denver'a gelince büsbütün başka bir Amerika ile karşılaştım.” (Duran, 1935, s. 165). Buradaki “başka bir Amerika” vurgusu önemlidir; zira genel-geçer yargılara varmaktan ziyade farklılıkları görmeyi, göstermeyi arzulayan bir zihnin varlığına işaret eder. Yanlış bilgilerin yanlış hislere neden olacağını

farkında olan bu zihin, şehirler ve ülkeler hakkında adil değerlendirmeler sunmaya özen gösterir. Buna göre Denver, daha önce ziyaret edilen ve genellikle maddi/teknolojik gelişmelerin vitrinde olduğu şehirlerin aksine, bir “yeşillikler şehri” olarak betimlenir. Şehrin sokaklarının, bahçelerinin güzelliği, suyunun bolluğu sayfalarca anlatılır. Aynı zamanda bu satırlar, bir ya da birkaç şehirden yola çıkarak ülkelerin tamamı hakkında genelleyici hükümler vermenin yanıltıcılığına âdeta bir uyarı mahiyetindedir.

Peki ya New York? Lütfiye'nin Batı'nın yeni merkezi konumundaki Amerika'nın kalbi New York'a yaklaşımı, ona dair düşünceleri nasıldır? Lütfiye'nin şehre ilişkin ilk izlenimleri, hafif hayal kırıklıklarıyla yüklü muhtelif sorgulamalardan oluşur. “Kapitalizmin kapitali” olarak nitelediği bu şehri pasif bir hayranlık ve büyülenme hissiyle değil, titiz bir eleştirmen misali artı ve eksileriyle değerlendirmeye çalışır:

Sisin sıyrılmasıyla birden karşımızda beliren bir metropolis dekoru mu? Yoksa bir devler şehri mi? Şurada burada sıkışmış kalmış sekiz katlı binalar, o kırk, elli, yetmiş, seksen katlılar arasında unutulmuş birer çocuk oyuncuğunu andırıyor. Kiliseler var ki çan kuleleri yanlarındaki binaların ayakları dibinde kalmış. Evet, New York'a giriş çok gösterişli, belki de heybetli ama acaba güzel mi? Bence değil. (Duran, 1935, s. 57).

Lütfiye, şehrin ihtişamlı duruşunun hakkını teslim etmekle beraber ihtişamın her zaman güzellikle eş değer olarak görülemeyeceğinin altını çizer. Burada beş gün daha geçirdikten sonra ise şehre dair nihai hükmünü verir: New York gezip görülmesi gereken bir yerdir ama yaşanılacak bir yer değil. Bununla beraber şehrin gelişmişlik düzeyini, özellikle mimari ve teknolojik anlamdaki eşsizliğini takdir etmeyi de ihmal etmez: “New York insan emeğinin bugün varabildiği en yüksek gücü gösteriyor. Kudret ve ışık onun belli başlı markası ve göklere tırmanan binalar bu kudretin en canlı timsali...” (Duran, 1935, s. 66). Öyle ki Lütfiye bir ara şehirdeki bu alışılmadık, avangart yenilikleri tarif edecek kelimeleri bulmakta dahi güçlük çeker. Mesela o zamanlar dünyanın en yüksek binası konumundaki Empire State Building'in tepesindeki hissiyatını notlarına şöyle kaydeder: “Bu o kadar insanı şaşırtan bir görüş ki iyi tasvir etmek için yeni kelimeler yaratmalı.” (Duran, 1935, s. 66). Lütfiye bir yandan şehrin aydınlık yüzünü anlatmak için yeni ifade biçimleri ararken diğer yandan ise okuru şehrin karanlık yüzüne alıştırmaya hazırlanır. Taban tabana karşıt görüntüler söz konusudur. Şehrin bir yanı zenginler ve gökdelenlerle doluyken diğer yanında işsizlik ve sefalet hâkimdir. “Kapitalizmin kapitali”nde sınıfsal eşitsizlik hat safhada gözükür: “Bu küçük gündelikçiler mahallesi işsizlerle dolu. Sabahları buralarda dolaşsanız eski, kirli elbiseleri içinde titreyen erkek kadın büyük bir kalabalığın ilk çıkan gazeteleri kapıştıklarını ve köşe başlarında küçük ilanlar sütunlarında bir meded aradıklarını gördünüz.” (Duran, 1935, s. 88). Gördüğü üzere Lütfiye, Batı medeniyetinin kalbinin attığı New York'u anlatırken yalnızca güzelleme ya da taşlama niteliği taşıyan cümlelerden mümkün olduğunca uzak durmaya ve şehri tüm artı ve eksileriyle adil bir şekilde değerlendirmeye gayret eder.

Lütfiye'nin Batılı şehirler hakkındaki ezber bozan yorumları sadece Amerika'yla sınırlı değildir. Amerika yolculuğunda uğradığı duraklardan¹⁰ biri olan Napoli de bu anlamda öne çıkan şehirler arasındadır. Lütfiye, okura bu şehir hakkında da klişelerden uzak, özgün bir değerlendirme sunmak ister. Bunun için şehir hakkında söylenen ve âdeta dillere pelesenk olan iki karşıt söylemi mukayese ederek bir eleştirmen misali onların gerçekliğini sorgular. Söz konusu söylemlerden ilki, İtalyanların Napoli hakkındaki bir atasözüne dayanır: "Napoli'yi görmeli, sonra ölmeli!" İkincisi ise gemicilerin bu söze bir karşı argüman olarak ürettikleri, "Napoli'yi kokla ve hemen kaç!" sözüdür. Lütfiye her iki sözü de aşırı bulur:

Napoli koyu, şurasına burasına serpili şirin adaları, kıyılarının bütün girinti ve çıkıntılarını süsleyen çamlıkları ve zeytinlikleri, ötede Vezüv'ün muhteşem tepeleri ve bunun eteklerine dağılmış şirin kasabaları ile birçok güzellikleri bir araya toplamış. İyi ama emsalsiz denemez. Daha başka yerlerde aramadan Boğaziçi'mizde bunun kadar güzel birçok köşeler bulabiliriz. Kokuya gelince liman civarında balıkçı mahallelerinin dar, havasız sokakları için bu doğru olabilir ama bu da mahdut bir sahada kalır. Hem buralarda bile meskenler son senelerde ıslah edilmiş, temizlikler yapılmış. (Duran, 1935, s. 22).

Ona göre Napoli, ne dünyada eşi benzeri bulunmayacak kadar güzel bir cennettir ne de her yeri kötü kokularla sarılmış katlanılmaz bir cehennemdir. Lütfiye, şehir hakkındaki olumlu ya da olumsuz genellemelerin, söylemlerdeki aşırılıkların yanıltıcılığını gözler önüne sermek ister. Böylelikle okur, "şehrin hakikati"ni kendisinden dinleme imkânı bulmuş olacaktır.

8. Amerika'dan Tatsız Dönüş

Lütfiye'nin muhtelif izlenimlerle dolu Amerika yolculuğunda dört ay geride kalmıştır. Bu süre, aynı zamanda babası Faik Sabri Bey'in kendisine tanıdığı azami sürenin sonu demektir. Ancak Lütfiye hemen dönmek istemez ve Dr. Newton'dan aldığı destekle babasına Amerika'da bir süre daha kalmak istediğini bildiren bir telgraf gönderir. Gelen cevap ise onu hüzne boğar: "İlk doğru vasıta ile dönünüz." (Duran, 1935, s. 239). Olumlu cevap beklediği babasından gelen bu kısa, olumsuz ve emir kipindeki cevap karşısında gönlü kırılır. Bu cevabın, babasına yazdığı son mektuplardaki şikâyetlerden kaynaklandığına inanmak ister. En son yazdığı ve henüz ona ulaşmamış mektuplarda söz konusu şikâyet bulutlarını dağıtacak bir sürü yaşanmışlığın bulunduğunu ancak artık bunun da bir işe yaramayacağını üzüntüyle kaydeder. Babasının tek

10 Yazar, Amerika yolculuğu esnasında güzergâh üzerindeki birçok ülke ya da şehri de görme imkânı bulur. Trieste, Dubrovnik, Pire, Palermo, Lizbon, Cezayir, Malta bu coğrafyalar arasındadır. Söz konusu mekânlardan Palermo ve Malta'da yazarın dikkatini çeken ilginç bir geleneğin varlığından bahsetmek gerekir. Lütfiye, kendi ülkesindeki nazar inancının ve nazar boncuğu geleneğinin buralarda da olduğunu şaşkınlıkla öğrenir. İlk olarak Palermo'da karşılaşır bu gelenekle: "Nazar değmesin diye dingillere taktıkları bir at nalı yahut bir küçük boynuz parçası... İşte Sicilyalıların mavi boncukları bunlar." (Duran, 1935, s. 28). Ardından da Malta'da: "Maltalıların garip bir âdetleri daha var. Kahvelerde, evlerde kapıların üstüne yahut duvara birer keçi boynuzu asıyorlar. Bu bizde bazı ev sahiplerinin sokak kapısının üstüne astıkları küçük çocuk ayakkabısı, sarımsak veya mavi boncuğun yerini tutuyor. Bu, 'jettatura' dedikleri kem göze karşı gelmek için imiş." (Duran, 1935, s. 258). Söz konusu satırlar, bahsi geçen inanç ve geleneklerin bu denli yayılmış olmasını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

cümlelik telgrafına duyduğu kırgınlığı bir kez daha vurgulayarak “dönüş mecburiyeti”ne dair şunları yazar: “‘İlk doğru vasıta ile dönünüz.’ diyorsunuz. Ne yapalım, ilk doğru vasıta ile dönmeliyim. Başka yapacak bir şey yok.” (Duran, 1935, s. 240). Bunun üzerine Lütfiye, “ilk vasıta ile”, American Export Line gemilerinden biri olan Exmouth ile yola çıkar ve yaklaşık bir ay sonra İstanbul’a varır. Dönüş yolculuğunda hem not alınan günlerin hem söz konusu günlerdeki yazılanların önceliklere kıyasla bir hayli az olduğu görülür. Lütfiye’nin gönlünün kırılması ve hevesinin kaçması bu durumun nedenlerinden biri olabilir.

Sonuç

Türk edebiyatında seyahatname ya da gezi yazısı türünün şiir, öykü ve roman gibi diğer türlere nazaran daha geri planda kaldığı bir gerçektir. Bu türde kaleme alınan eserlerin gerek nicelik gerek nitelik açısından pek zengin olmadığı ve bu eserler üzerine yazılan inceleme/eleştiri yazılarının da benzer kaderi paylaştığı söylenebilir. Bu çalışmanın merkezinde yer alan metnin bir seyahatname olmasının, söz konusu eksikliğin giderilmesine bir nebze de olsa katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İlk defa 1935 yılında Akşam Matbaası tarafından yayımlanan ve *Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu* adını taşıyan bu eserin kapağındaki isim her ne kadar Faik Sabri Duran olsa da aslında kitabın yazarı, kızı Lütfiye Duran’dır. Faik Sabri Bey, kitabın hemen başında seyahatnamenin ortaya çıkış hikâyesini anlattıktan hemen sonra sahnedeki çekilip sözü kızına bırakır. Bu noktadan itibaren Lütfiye, dört ay süren Amerika sergüzeştini neredeyse günbegün aldığı notlarla bir seyahatnameye dönüştürür. Bununla birlikte notları düzenleyip kitap olarak bastırma görevi ise yine babaya düşer.

Seyahatnameyi ilginç kılan noktalardan ilki; Lütfiye’nin bu yolculukta yalnız olmaması, ona Batılı bir kadın-hükümran öznenin (Dr. Newton) eşlik etmesidir. Bununla beraber bir İngiliz anne ile sürekli modern ve Batılı olmak için çabalayan bir babanın çocuğu olan Lütfiye’nin de saf bir Doğulu kimliğe sahip olduğunu iddia etmek güçtür. Dolayısıyla seyahatname, kimlik merkezli birçok çelişki ve çatışmaya ev sahipliği yapar. Yine bu bağlamda Lütfiye’nin, kendisini kitap boyunca “hür bir seyyah” olarak sunma gayreti de dikkate değerdir. Lütfiye rehberlerin, kaptanların ya da türlü eşlikçilerin epistemik ve toplumsal cinsiyet tahakkümüne maruz kalmadan yolculuk boyunca her şeyi ilk elden kendisi deneyimlemek ve değerlendirmelerini kendi tanıklıklarına göre yapmaktır.

Çalışmada, Lütfiye ve Dr. Newton’un “öteki mevcudiyetler”e bakışını derinlemesine analiz edebilmek için öncelikle oryantalizm ve oksidentalizm odaklı bir teorik çerçeve çizilmiştir. Buna göre, “ben”i kurabilmenin ilk şartının “öteki”yi kurmaktan geçtiğini ilk kavrayan taraf Batı olmuştur. Kendinde olmasını istemediği tüm olumsuz nitelikleri Doğu’ya atfederek onu “öteki/nesne” kılan Batı, hâliyle kendini de “Doğulu olmayan” yani “hükümran özne” olarak tanımlamış ve Doğu üzerinde epistemik bir tahakküm kurmuştur. Bu bilgilerden hareketle seyahatnameye bakıldığında, Dr. Newton’un oryantalist bir tavır sergilediği ve Doğu’yu bir “arzu nesnesi” olarak algıladığı anlaşılır. Mısır, Suriye, Filistin ve İstanbul’dan Amerika’ya sandıklarla “Doğulu kadın kıyafetleri” taşıyan Dr. Newton, bu kıyafetleri ülkesinde verdiği

muhtelif konferanslarda yine kadınlar üzerinden, canlı mankenler aracılığıyla katılımcılara sergiletir. Yaptığı, bir anlamda “öteki”nin sunumu”dur. Zira farklı ve egzotik olanın cezbedici olduğunun farkındadır. Lütfiye’nin notlarından öğrenildiği üzere Dr. Newton, bu konferanslarda bazen de Doğu’nun hakikatlerinden ziyade ona dair zihninde ürettiği türlü fantezileri dile getirir. Böyle zamanlarda Lütfiye’nin ona duyduğu güvenin sarsıldığı, ikili arasındaki mesafenin açıldığı görülür. Lütfiye, böylesine bilgili ve tecrübeli bir kadının bu tarz küçültücü eylem ve söylemlere kalkışmasına bir türlü anlam veremez.

Öte yandan Lütfiye’nin “yabancı mevcudiyetler”e karşı tavrına gelince, bazı beklenmedik sonuçlarla karşılaşılır. Lütfiye, her ne kadar Dr. Newton’un Doğulu ülkelere hegemonik yaklaşımından rahatsızlık duysa da onun özellikle Cezayir ve Malta’ya dair tuttuğu notlarda Dr. Newton’a yaklaşan bazı ifadeler kaleme aldığı görülür. Bu satırlarda oryantalist bir görme biçiminin varlığı hemen hissedilir. “Self-oryantalizm”e göz kırpan söz konusu pasajlarda Lütfiye’nin Batılı bir kimliğe bürünerek Doğu’yu seyrettiği, hatta bir anlamda kendi Doğu’sunu yarattığı dahi söylenebilir. Lütfiye’nin Batılı/modern kimliği bu denli içselleştirmesinde kendini erken Cumhuriyet döneminin yeni kadın imajıyla özdeşleştirmesi etkili olmuş olabilir.

İkili karşıtlığın öteki ucu, oryantalizmin “rakibi” oksidentalizme gelinecek olursa bu kavramın daha tanımında dahi bir birlik, bir söylem ortaklığı olmadığı görülür. Oksidentalizm, deyim yerindeyse oryantalizmin hücumlarını karşılamak için savunmacı reflekslerle inşa edilmiş bir kavramdır. Kendisinden daha önce kurulmuş Batılı benlik karşısında kendini hep geç ve geride kalmış hisseden Doğulu benlik, rakibini yakalamak için attığı adımları da özgün kılamayınca içinde bulunduğu kısır döngüden bir türlü çıkamaz ve “ikincillik”i, “sonradanlık”ı bir kader olarak kabullenmek durumunda kalır. Buradan hareketle oryantalizm ve oksidentalizm arasında kökleri çok eski zamanlara dayanan hiyerarşik ve asimetric bir güç ilişkisinin bulunduğunu da söylemek gerekir.

Lütfiye’nin Batı’ya yaklaşımında, onu algılayışında en dikkat çekici noktalardan biri, Batı’yı “tek ve bütüncül bir merkez” olarak görmemesi, farklı ülke ya da şehirleri bir eleştirmen misali müstakil olarak değerlendirmeye çalışmasıdır. Bu noktada özellikle Amerika ve Avrupa mukayesesi çarpıcı bir görünüm arz eder. Lütfiye, iki kıtayı bazı noktalarda birbirine benzetmekle beraber Amerika’nın teknolojik anlamda Avrupa’nın bir hayli ilerisinde olduğunu, bu nedenle de Batı’nın kalbinin artık burada attığını kaydeder. Ayrıca Lütfiye, gerek Amerika’da gerek Avrupa’da olsun, gezdiği şehirlere ilişkin daha önce duyduğu genel-geçer, kalıplaşmış bilgilerle itibar etmez, değerlendirme sürecinde kendi tanıklık ve deneyimlerine öncelik verir. Hatta gezip gördüğü yerlere dair ezberleri bozmaktan, buradaki temelsiz hükümleri ortaya çıkarıp “hakikati” kendi eliyle sunuyor olmaktan büyük keyif alıyor gibidir.

Netice itibarıyla, en son 1935 yılında yayımlanan *Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu* adlı eseri, Türk edebiyatında “unutulmuş bir seyahatname” olarak nitelemek mümkündür. Kitap hem kendi oluşum süreci hem yazarı hem de içeriği itibarıyla seyahatname türü için nitelikli veriler sunan velut bir kaynak konumundadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Ahıska, M. (2003). Occidentalism: The historical fantasy of the modern. *The South Atlantic Quarterly*, 102(2-3), 351-379.
- Akyol, İ. H. (1944). Ölümünün yıl dönümü münasebetiyle Müderris Faik Sabri Duran ve Prof. Ernest Chaput. *Türk Coğrafya Dergisi*, (5-6), 143-152.
- Arslan, A. D. (2022). Memduh Şevket Esendal'da toplumsal ve siyasi tanıklık: Değişim ve eleştiri. (Yayımlanmamış doktora tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Muğla.
- Asiltürk, B. (2009). Edebiyatın kaynağı olarak seyahatnameler. *Turkish Studies*, 4(1-1), 911-995.
- Coronil, F. (1996). Beyond occidentalism: Toward nonimperial geohistorical categories. *Cultural Anthropology*, 11(1), 51-87.
- Çoruk, A. Ş. (2007). Oryantalizm üzerine notlar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 193-203.
- Duran, F. S. (1935). *Bir Türk kızının Amerika yolculuğu*. İstanbul: Akşam Matbaası.
- Durgun, S. (2018). İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e bir entelektüelin portresi: Faik Sabri Duran. *Muhakeme Dergisi*, 1(2), 134-145.
- Eldem, E. (2010). Ottoman and Turkish orientalism. *Architectural Design*, (80), 26-31.
- Foucault, M. (2011). *Seçme yazılar 3: Büyük kapatılma*. (I. Ergüden ve F. Keskin, çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Göle, N. (2016). *Modern mahrem: Medeniyet ve örtünme*. İstanbul: Metis.
- Kocatürk, M. (2019). Modern coğrafyanın öncülerinden Faik Sabri Duran ve Bir Türk kızının Amerika Yolculuğu. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 5(23), 1324-1332.
- Koçyigit, D. (2017). Batı'yı kurgulamak - Doğu'yu sunmak, Doğu'yu kurgulamak - Batı'yı sunmak: Oksidentalizm'de ben ve öteki. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 57(57), 133-160.
- Metin, A. (2020). Occidentalism: An eastern reply to orientalism. *Bilig*, (93), 181-202.
- Özçelik, T. G. (2015). *Doğu ve Batı dikotomisinin yarattığı gerçeklik: Oryantalizm ve oksidentalizm*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Bursa.
- Pultar, G. (2005). An 'American venture': Self-representation and self-orientalization in Turkish-American Selma Ekrem's *Unveiled*. T. D'Haen et al (Ed.), in *How far is America from here? Selected proceedings of the first world congress of the international American studies association 22-24 May 2003* (297-322). Amsterdam: Rodopi.
- Said, E. W. (2013). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark anlayışları*. (B. Ülner, çev.). İstanbul: Metis.
- Yiğit, A. ve Tunçel, H. (2017). *100. Yılında Türkiye'de coğrafyacılar: Türkiye coğrafyacı biyografileri (1915-2015)*. Bilecik: Türk Coğrafya Kurumu Yayınları.
- Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci fantaziler: Oryantalist söylemde kültürel ve cinsel fark*. İstanbul: Metis.

EKLER

İlk sayfa görseli (Duran, 1935, s. 1)

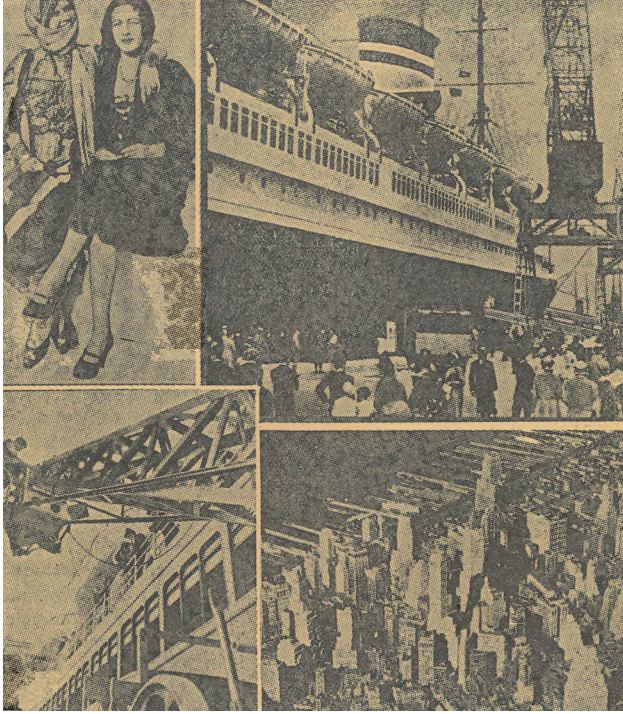

“Yukarıda: Eski Cezayir’den bir köşe. Ortada: Cezayirli tipleri.
 Aşağıda sağda: Yeni Cezayir’den bir manzara: Laferrière Bulvarı.
 Solda: Cezayir’de Arap kadınlarının sokak kıyafetleri.” (Duran, 1935, s. 31).

“Yukarıda sağda: Azor’da sokak satıcıları. Solda: Azor kadınlarının sokak kıyafetleri. Ortada: Limana girince vapurun etrafını saran sandallar. Aşağıda sağda: Sandallardaki satıcıların teşhir ettikleri şallar. Solda: Öküz koşulu arabaların altına asılı şarap fiçileri.” (Duran, 1935, s. 41).

“Yukarıda sağda: Saturnia, New York’ta iskelede. Solda: Vapurdan çıkmadan gazete fotoğraf muhabirlerinden birinin çektiği resim: Şarklı kıyafetindeki Dr. Newton’dur. Aşağıda sağda: New York’un bir köşesi ve transatlantiklerin yanaştıkları iskelelerin yüksekten görünüşü.

Solda: Rıhtımdaki koca vinçlerden biri.” (Duran, 1935, s. 61).

“Yukarıda sağda: Şikago’nun plajında bir köşe. Solda: Şikago sokaklarında bir fotoğrafçının haberim olmadan çektiği resim. Ortada: Şikago’nun (Art Institute) üstünde bir resim salonu. Aşağıda sağda: Şikago’da bir meydanı dolduran sokak resim sergisi. Solda: Bir gratte-ciel’in tepesindeki kilise.”
(Duran, 1935, s. 115).

“Yukarıda: Dr. Newton’un bir konferansında anlattığı memleket halkının kıyafetlerini gösteren bir canlı tablo. Aşağıda: Dr. Newton’un Çinli kıyafetinde ve piyano başında iki resmi.”
(Duran, 1935, s. 151).

